

JE LI VRIJEME ZA „ČETVRTU GENERACIJU“ PRAVA NA ŽIVOT U ZDRAVOJ ŽIVOTNOJ SREDINI?

Prof. dr. sc. Gabrijela Mihelčić*

Izv. prof. dr. sc. Maša Marochini Zrinski**

Goranka Barać-Ručević, mag. iur.***

UDK 342.7:349.6

<https://doi.org/10.30925/zpfsr.47.1.4>

Ur.: 16. prosinca 2025.

Pr.: 26. veljače 2026.

Izvorni znanstveni rad

Sažetak

U radu se istražuje na koji se način iskoraci učinjeni u praksi Europskog suda za ljudska prava u tzv. klimatskim predmetima, posebice u predmetu Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi protiv Švicarske, reflektiraju na zaštitu prava na život u zdravoj životnoj sredini, ponajprije imajući u vidu proširenje pojma, odnosno kruga oštećenika i kategoriju tzv. opće uzročnosti. Pri tome je velika pozornost posvećena i zaključcima koje Europski sud za ljudska prava iznosi u vezi s tom kategorijom u tzv. okolišnim predmetima, a u tu je svrhu promatran i nedavni predmet Cannavacciuolo i drugi protiv Italije. Analiza ne bi bila potpuna bez obuhvaćanja i „trećeg“ kruga zaštite – tradicionalnog građanskopravnog – koji se može dovesti u vezu sa zaštitom od imisija. U tom su kontekstu prikazana i stajališta Europskog suda za ljudska prava u novijem predmetu Đorđević protiv Srbije. Jasno da je analizi najnovijih stajališta i prakse prethodilo istraživanje dosadašnjeg razvoja zaštite u sudskoj praksi i pravnoj teoriji. Iako je u središtu istraživanja koje je pokazalo da je otvoren prostor za novu generaciju okolišnih prava bila zaštita prava iz čl. 8. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (prava na poštovanje doma i prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života), nije bilo moguće „zaobići“ ni zaštitu prava na život iz čl. 2. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i svega što je Europski sud za ljudska prava tim povodom kazao. Osobita je pozornost posvećena obilježjima opće uzročnosti o postojanju stvarne i neposredne opasnosti, koja ovisi o ocjeni u okolnostima konkretnog slučaja, gdje pojam stvarne prijetnje traži postojanje ozbiljne,

* Dr. sc. Gabrijela Mihelčić, redovita profesorica, Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet; gabrijela.mihelcic@pravri.uniri.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8441-2277>.

** Dr. sc. Maša Marochini Zrinski, izvanredna profesorica, Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet, ustavna sutkinja, Ustavni sud Republike Hrvatske; Masa_Marochini_Zrinski@usud.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7956-2668>.

*** Goranka Barać-Ručević, mag. iur., sutkinja, Vrhovni sud Republike Hrvatske; Goranka.Barac-Rucevic@vsrh.hr. ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-7188-1448>.

♦ Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci licenciran je u skladu s Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International licencom (CC BY-NC-ND 4.0).

istinske i dovoljno utvrdive prijetnje životu, dok neposrednost podrazumijeva element tjelesne blizine prijetnje.

Ključne riječi: *okoliš; klimatski predmeti; opća uzročnost.*

1. UVOD

Najbolje je započeti ovo istraživanje citatom Europskog suda za ljudska prava (u daljnjem tekstu: Europski sud ili ESLJP) u tzv. klimatskom predmetu *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi protiv Švicarske*¹, gdje ispitujući povredu prava iz čl. 8. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda² Europski sud kaže: „(...) u švicarskom zakonodavstvu postojale su značajne pravne praznine i država nije uspostavila potreban regulatorni okvir u području borbe protiv klimatskih promjena te je propustila pravodobno djelovati i na odgovarajući način osmisлити, razviti i provesti mjere za ublažavanje klimatskih promjena“, para. 555.-574.³ Odnosno, nije ispunila svoje pozitivne obveze te je došlo do povrede čl. 8. Konvencije.

Predmet je izazvao veliku pozornost i otvorio brojna pitanja. Izvan ambicije ovoga rada jest iscrpnija analiza svih tih pitanja, no kao posebno zanimljivo nametnulo se jedno. Radi se o pitanju, točnije pretpostavci tzv. konvencijske uzročne veze, koja se u navedenom predmetu promatrala u svijetu kategorije tzv. opće uzročnosti (v. *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi*, para. 424.440., v. još i para. 511.-513.).

Uvodno treba spomenuti još jedan nedavni predmet Europskog suda, riječ je o tzv. okolišnom predmetu *Cannavacciuolo i drugi protiv Italije*⁴ i u njemu navedenim stajalištima (v. para. 390.). U oba se predmeta raspravljalo o općoj uzročnosti.^{5,6} Ovo

1 ESLJP, *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi protiv Švicarske* (Vv), zahtjev br. 53600/20, presuda od 9. travnja 2024.

2 Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 18/97., 6/99. – pročišćeni tekst, 8/99., 14/02., 13/03., 9/05., 1/06., 2/10., 13/17. (u daljnjem tekstu: Konvencija ili EKLJP).

3 Radilo se o tome da „Švicarska nije smanjila emisije CO₂ u postotku na koji se obvezala (...) kako bi se zagrijavanje ograničilo na prihvatljivu razinu (...) te je propustila odrediti nove prijelazne ciljeve i mjere smanjenja emisija stakleničkih plinova (...)“.

4 ESLJP, *Cannavacciuolo i drugi protiv Italije*, zahtjev br. 51567/14, presuda od 30. siječnja 2025.

5 Vrlo pojednostavljeno, u predmetu *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi* Europski sud se bavio dugoročnim klimatskim rizicima i preventivnom zaštitom prava iz čl. 8 EKLJP-a, dok se u predmetu *Cannavacciuolo* radilo o neposrednom zagađenju u okolišu koje je dovelo do smrti i teških bolesti podnositelja, pa se stoga povreda promatrala u okviru čl. 2. EKLJP-a (prava na život). U prvonavedenom je predmetu država odgovarala zbog „loših politika“, a u predmetu *Cannavacciuolo i drugi* zbog neprovođenja propisa. U predmetu *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi* šteta po život i zdravlje tek je prijetila, dok je u predmetu *Cannavacciuolo i drugi* već nastupila.

6 U predmetu *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi*, s obzirom na to da se radilo o udrugama kao podnositeljima zahtjeva (v. *infra*), Europski sud odabrao je fleksibilniji pristup i ispitivanje u okviru čl. 8. Konvencije koji obuhvaća: tzv. dugoročne rizike i tzv. sistemske propuste države. Udruga može biti „pogođena“ klimatskim promjenama u okviru čl. 8. EKLJP-a, dok čl. 2. Konvencije nije primijenjen jer nije dokazana neposredna pojedinačna opasnost po pravo na život. S druge strane, u predmetu *Cannavacciuolo i drugi* podnositelji su bili pojedinci i

je istraživanje neposredno potaknuo i predmet *Đorđević protiv Srbije*⁷, u kojem je Europski sud, za razliku od domaćih tijela,⁸ podnositeljici zahtjeva pružio zaštitu prava iz čl. 8. Konvencije.⁹ Pozvao se pritom na stajališta koja ističe u okolnim predmetima, preko kojih je u klimatskom predmetu *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi* „izgrađen most“ kojim su, recimo tako, pronađena zajednička obilježja sva tri aspekta zaštite, ali i suštinske razlika do kojih se dolazi dedukcijom obilježja zaštite pružene u te tri skupine predmeta.

U radu, koji uz uvod i zaključak sadrži dva središnja dijela, polazeći od rezultata dosadašnjih istraživanja¹⁰ analizira se utjecaj najnovijih predmeta Europskog suda na zaštitu prava na život u zdravoj životnoj sredini s naslova čl. 8. EKLJP-a.¹¹

2. DOSADAŠNJI PRAVCI RAZVOJA I ZAŠTITE PRAVA NA ŽIVOT U ZDRAVOJ ŽIVOTNOJ SREDINI I NJIHOVA VALORIZACIJA

Pravila hrvatskog prava zaštitu od uznemiravanja, pa i od smetnji i utjecaja koji dolaze iz okoliša, ponajprije uređuju kroz instrument negatorijske zaštite vlasnika

-
- obitelji koje su živjele godinama uz ilegalna odlagališta otpada te izložena spaljivanju otrovnog otpada („*Terra dei fuochi*“). S obzirom na navedene činjenice postojala je neposredna i stvarna opasnost za život.
- 7 ESLJP, *Đorđević protiv Srbije*, zahtjev br. 11212/23, presuda od 7. listopada 2025.
 - 8 Prigovori podnositeljice odnosili su se na to „da kada je kupila stan, on je odgovarao njezinim potrebama (...) u međuvremenu (iako se na to prituživala) izgrađena je nova zgrada u neposrednoj blizini njezina stana (...) radi čega su se njezini životni uvjeti znatno pogoršali (...) da već dvadesetak godina (od 2004.) živi u stanu bez prirodnog svjetla i ventilacije te ‘da su uvjeti u njezinom stanu – kao u podrumu.’ Sve je to negativno utjecali na njezino tjelesno i psihičko zdravlje, posebice, jer je po struci knjižničarka i dnevno svjetlo i zrak ključni su joj za rad“, *Đorđević*, para. 52-54.
 - 9 Zaštita podnositeljici zahtjeva pružena je i s naslova čl. 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju: „(...) nepravilnosti izdanih dozvola i njima dopuštene gradnje nove zgrade, a što je za posljedicu imalo značajno smanjenje vrijednosti stana podnositeljice kojoj nije ponuđena naknada štete ili drugi vid zaštite za razliku od usporedivih slučajeva (...) država nije osigurala pravednu ravnotežu između općeg interesa i zaštite imovinskih prava podnositeljice – miješanje je bilo nerazmjerno cilju koji se želio postići (...)“, para. 93.-94. U odnosu na ovaj dio presuđenja (o povredi prava na mirno uživanje imovine) sudac Ktistakos djelomično je izdvojio svoje mišljenje, a zabrinutost je u svojem djelomično izdvojenom mišljenju izrazila i sutkinja Raifeartaigh. Treba naglasiti da ovo nije predmet u kojem se pojavljuje pitanje opće uzročnosti već se tiče tradicionalne zaštite koja se pruža kroz instrumente negatorijske/imisijske zaštite i njezine pretpostavke.
 - 10 V. detaljno u Jasna Omejec, „Zaštita okoliša u praksi Europskog suda za ljudska prava“, u: *Upravnopravna zaštita okoliša – gdje smo bili, a gdje smo sada?*, ur. Jakša Barbić (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2015.), 41-115. V. Gabrijela Mihelčić i Maša Marochini Zrinski, „Trebalo li reformirati negatorijsku zaštitu od imisija u svjetlu konvencijske zaštite prava na život u zdravoj životnoj sredini?“, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine* 94, br. 3 (2022): 767-823; Gabrijela Mihelčić i Maša Marochini Zrinski, „Suživot negatorijske zaštite od imisija i prava na život u zdravoj životnoj sredini“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 39, br. 1 (2018): 241-268.
 - 11 Prije svih se misli na predmet *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi*, kao tzv. rodočelnika te skupine predmeta.

/ publicijanskog vlasnika, odnosno kroz posjedovnu zaštitu koja se posljednjem, mirnom posjedniku pruža od samovlasnog smetanja posjeda uznemiravanjem.¹² U tom spektru važno mjesto pripada imisijama, osobito jer je putem njih „izgrađena“ spona prema supranacionalnoj zaštiti koja se pruža okolišu integracijom prava na život u zdravoj životnoj sredini.¹³ U jednom je trenutku čak smatrano da se suvremeni oblici zaštite udaljavaju od zaštite subjektivnog imovinskog prava pojedinca u građanskopravnom smislu. U novijim se radovima to stajalište preispituje, gdje dolaze u fokus „prednosti koje se za zaštitu okoliša mogu ostvariti zaštitom subjektivnog prava ovlaštenika prava na nekretnini od uznemiravanja / imisija“.^{14,15}

2.1. Statičnost nacionalnog stvarnopravnog i obveznopravnog uređenja: znači li to da se ne traže izmjene?

Za odgovor na ovo pitanje potrebno je spomenuti nedavno doneseni Zakon o upravljanju i održavanju zgrada¹⁶, u kojem je ponuđena definicija imisija. Ona se, *prima facie*, značajnije ne razlikuje od uređenja u drugim pravilima građanskog prava. Krenimo redom, od općeg stvarnopravnog i obveznopravnog uređenja.

Ta uređenja, kako je već isticano u teoriji, dulje vrijeme nisu mijenjana. Negatorijsku zaštitu, uključujući zaštitu od imisija i nadalje uređuje čl. 167. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima¹⁷, odnosno pravila o susjedskim odnosima iz čl. 100. do 113. ZV-a, osobito čl. 110. ZVa. Sva su ta pravila *de facto* netaknuta

-
- 12 V. detaljno u Tatjana Josipović, „Građanskopravna zaštita od štetnih imisija“, u: *Građanskopravna zaštita okoliša*, ur. Jakša Barbić (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2017.), 53-84; Damir Kontrec, „Građanskopravna zaštita okoliša u sudskoj praksi“, u: *Građanskopravna zaštita okoliša*, ur. Jakša Barbić (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2017.), 85-93; Aleksandra Maganić, „Procesnopravni aspekti građanskopravne zaštite okoliša“, u: *Građanskopravna zaštita okoliša*, ur. Jakša Barbić (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2017.), 21-52; Mihelčić i Marochini Zrinski, „Trebali li reformirati negatorijsku zaštitu“, 768, bilj. 2. i tamo navedena literatura.
- 13 Mihelčić i Marochini Zrinski, „Trebali li reformirati negatorijsku zaštitu“, 774 *et seq.*; Mihelčić i Marochini Zrinski, „Suživot negatorijske zaštite“, 243 *et seq.*
- 14 Cvetić kaže da „(...) ne treba podcijeniti zainteresiranost privatnih subjekata za reakciju kojom se ostvaruje zaštita prirodne okoline, kroz zaštitu privatnih interesa“. Radenka M. Cvetić, „Značaj negatorijske tužbe za zaštitu životne sredine“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu* 49, br. 4 (2015): 1583-1595, 1594.
- 15 V. u Tamara Gajinov, *Građanskopravna odgovornost za imisije i zaštita životne sredine* (Beograd: Dosije studio, 2016.), 21 *et seq.*; Tamara Gajinov, „Transformacija instituta imisija i prednacrt Građanskog zakonika“, *Kultura polisa*, br. 34 (2017): 429-442, 432 *et seq.*; Anđelija Tasić i Miroslav Lazić, „Sudska zaštita stvarnih prava“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu* 63, br. 103 (2024): 33-51, 44 *et seq.* Uopćeno (kritično) o tendencijama suvremenog stvarnopravnog razvoja u svjetlu pitanja fragmentacije i dr., Dušan Ž. Nikolić i Sloboda D. Midorović, „Razvoj posebnih svojinskopravnih režima“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu* 55, br. 1 (2021), 68-92, 68 *et seq.*
- 16 Zakon o upravljanju i održavanju zgrada, Narodne novine, br. 152/24. (u daljnjem tekstu: ZUOZ).
- 17 Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, Narodne novine, br. 91/96., 68/98., 137/99., 22/00., 73/00., 129/00., 114/01., 79/06., 141/06., 146/08., 38/09., 153/09., 143/12., 152/14., 81/15., 94/17. (u daljnjem tekstu: ZV).

od stupanja na snagu ZV-a (1997. godine).¹⁸ Većih izmjena nije bilo ni u drugom krugu pravila. Pravilo o zahtjevu za uklanjanje opasnosti od štete iz čl. 1047. Zakona o obveznim odnosima¹⁹ nije mijenjano. Također su u relevantnom dijelu ostala neizmijenjena i pravila o izvanugovornoj odgovornosti za štetu.

Zaštita od imisija po svojem je sadržaju šira od negatorijske zaštite i uključuje dva kruga pravila. Njezina su obilježja: a) da je na raspolaganju širem krugu ovlaštenika i prema širem krugu obveznika (i na aktivnoj strani, v. čl. 100. st. 2. ZV-a, i na pasivnoj strani, v. čl. 10. st. 4. ZV-a), b) da se razlikuje sadržajem – vlasnik nekretnine nije dužan trpjeti neposredne imisije, prekomjerne posredne imisije (uz iznimke), ima pravo na naknadu štete te ovlast poduzimati prikladne mjere kako bi se ubuduće spriječile ili smanjile imisije odnosno šteta, c) da uključuje posebnu ovlast (v. čl. 110. st. 5. ZV-a) za određivanje i provođenje svrhovitih mjera radi sprječavanja prekomjernih neposrednih ili posrednih imisija²⁰ te d) da ima i svoj obveznopravni aspekt (zahtjevi iz čl. 1047. ZOO-a o uklanjanju opasnosti od štete, suzdržavanju od djelatnosti i poduzimanju odgovarajućih mjera kojima bi se spriječio nastanak štete ili uznemirivanja, uklanjanje izvora opasnosti te izvanugovornoj odgovornosti za štetu, v. i čl. 167. st. 3. ZV-a).²¹

Nova definicija imisija dolazi iz ZUOZ-a, koji ih u čl. 4. t. 4. uređuje kao „fizičke smetnje koje dolaze s jedne nekretnine ili s jednog posebnog dijela zgrade i ometaju služenje ili korištenje drugom nekretninom ili drugim posebnim dijelom zgrade“. Zabranjene su, pa se u čl. 4. Pravilnika o kućnom redu u zgradama²² priječi „dimom, prašinom, neugodnim mirisima, svjetlosnim zagađenjem odnosno bilo kakvim drugim imisijama ometati stanovanje ili ugrožavati zdravlje korisnika (st.

18 V. Nikola Gavella et al., *Stvarno pravo, svezak 1* (Zagreb: Narodne novine, 2007.), 645 et seq.; Igor Gliha, „Novo uređenje susjedskih odnosa u svjetlu prilagodbe hrvatskog građanskopravnog poretka europskim“, u: *Budipeštanski simpozijum, Doprinos reformi stvarnog prava u državama jugoistočne Evrope* (Bremen: Editio Temmen, 2003.), 48. et seq. U radu se imisije definiraju kao „(...) fizičke smetnje koje dolaze s jedne nekretnine na drugu i ometaju služenje ili korištenje drugom nekretninom“, Gavella et al., *Stvarno pravo*, 662. Tek se napominje da se u općem pravilu iz čl. 110. ZV-a ne daje definicija imisija. V. i Josipović, „Građanskopravna zaštita“, 53-84, 67 et seq.; Mihelčić i Marochini Zrinski, „Treba li reformirati negatorijsku zaštitu“, 772 et seq.

19 Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 35/05., 41/08., 125/11., 78/15., 29/18., 126/21., 114/22., 156/22., 145/23., 155/23. (u daljnjem tekstu: ZOO).

20 Taj se aspekt propituje iz prizme „(...) utjecaja koji može dovesti u pitanje negatorijsku prirodu zaštite“, Gavella et al., *Stvarno pravo*, 664.

21 Naknadu štete moguće je tražiti samostalnim zahtjevom ili zajedno sa zahtjevom kojim se traži negatorijska zaštita od uznemiravanja. Mihelčić i Marochini Zrinski, „Suživot negatorijske zaštite“, 245-246 i 245 et seq.

22 Pravilnik o kućnom redu u zgradama, Narodne novine, br. 86/25. (u daljnjem tekstu: Pravilnik). Prema čl. 1. Pravilnika njime se, *inter alia*, propisuje „(...) dopuštena razina buke u korištenju posebnih dijelova zgrade, sprječavanje skupljanja otpada u posebnim dijelovima zgrade, satnica kućnog mira (...)“.

1.)^{23,24}

2.2. Drugi nacionalni referentni okvir: uređenje „okolišne zaštite“

Uz zaštitu s naprijed spominjanih osnova redovito se spominje i ona pružena pravilima Zakona o zaštiti okoliša.²⁵ Najvažnija su zapažanja o njemu: „da se zaštita usmjerava na širi objekt (okoliš), da se po svojem sadržaju i ovlastima (krugu ovlaštenika) razlikuju od imisijske te da to vodi zaključku o drugoj domeni zaštite“.²⁶

Po prirodi stvari taj je normativni okvir podložniji izmjenama, ali je i u njemu definicija imisija ostala jednaka, kao „koncentracija tvari na određenom mjestu i u određenom vremenu u okolišu“. Jednak je i čl. 3. st. 2. ZZO-a, koji okoliš proglašava dobrom od interesa za Republiku Hrvatsku koje uživa njezinu osobitu zaštitu. Pravilo iz čl. 5. st. 3. i 4. ZZO-a, s nešto drukčijom numeracijom, i nadalje isključuje primjenu pravila ZZO-a na pitanja odgovornosti onečišćivača za imovinske i druge štete nanесene fizičkim i pravnim osobama. Odnosno, na pitanja odgovornosti za štete u okolišu koje nisu uređene ZZO-om i dalje se primjenjuju odredbe propisa kojima se uređuju obvezni odnosi.²⁷

2.3. Najdinamičnija komponenta zaštite: razvoj zaštite prava na život u zdravoj životnoj sredini

2.3.1. Polazišne teze

Promatra li se Konvenciju kao živući instrument, odnosno tumače li se njezine odredbe u skladu s načelom evolutivnog tumačenja, dolazi se do stvaranja (i zaštite) prava na život u zdravoj životnoj sredini kao prava tzv. treće generacije. Zaštita koja dolazi iz tog spektra počiva na tri temeljne pretpostavke: a) kao prvo, Konvencija štiti pravo na život u zdravoj životnoj sredini onako kako je ono oblikovano u praksi

23 U tom je pravcu potrebno „zajednički ili posebni dio zgrade u kojima se stvara dim, prašina, mirisi, buka, svjetlosno zagađenje, odnosno bilo kakve druge imisije, odgovarajuće izolirati, odnosno urediti na način da se ne ometa stanovanje i ne ugrožava zdravlje korisnika, odnosno da se spriječi širenje imisija“, čl. 4. st. 2. Pravilnika. Prema čl. 31. st. 4. ZOUZ-a, „nepridržavanje pravila kućnog reda smatra se neurednim izvršavanjem obveza iz međuvlasničkog ugovora“.

24 Zanimljiv je put propisan za povredu kućnog reda (v. čl. 32. ZUOZ-a) do kojeg može doći uslijed imisija. Moguće je: a) opomenuti suvlasnika koji se ponaša protivno kućnom redu i opomenu upisati u Registar zajednica suvlasnika te b) međuvlasničkim ugovorom propisati plaćanje naknade za povredu kućnog reda u iznosu od 50,00 do 500,00 eura, pa je i izreći ponaša li se suvlasnik protivno kućnom redu i povrjeđuje li ga (čl. 32. st. 7. i 9. ZUOZ-a).

25 Zakon o zaštiti okoliša, Narodne novine, br. 80/13., 153/13., 78/15., 12/18., 118/18. (u daljnjem tekstu: ZZO). Imisije su definirane u čl. 4. st. 1. t. 7. ZZO-a.

26 Josipović, „Građanskopravna zaštita“, 53-84, 73 *et seq.*; Kontrec, „Građanskopravna zaštita“, 85-93, 87 *et seq.*; Maganić, „Procesnopravni aspekti“, 21-52, 27 *et seq.*; Mihelčić i Marochini Zrinski, „Suživot negatorijske zaštite“, 243. V. posebno bilj. 10.

27 V. u jednom posebnom kontekstu o problematici tzv. kauzalne odgovornosti država, Maja Seršić, „Medunarodnopravna i građanskopravna odgovornost za štete nanесene okolišu“, u: *Građanskopravna zaštita okoliša*, ur. Jakša Barbić (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2017.), 95-108, 97 *et seq.*

ESLJP-a, b) riječ je o pravu stvorenom navedenim načelima tumačenja, ali i drugim načelima i metodama tumačenja Konvencije: načelom autonomnog tumačenja, načelom učinkovitosti (pozitivnih obveza) te primjenom polja slobodne procjene država, c) ono se štiti kada postoji konvencijska uzročna veza, a sama je povreda barem minimalno ozbiljna i posljedica narušavanja pravične ravnoteže.²⁸

2.3.2. Razrada teza i dosadašnji zaključci

2.3.2.1. Zaštita prava iz čl. 8. st. 1. Konvencije kao „potka“ zaštite prava na život u zdravoj životnoj sredini: je li ovdje kraj?²⁹

Prethodna istraživanja prakse u zaštiti prava na život u zdravoj životnoj sredini pokazala su da Europski sud tu zaštitu pruža ponajprije štiteći prava iz čl. 8. Konvencije, odnosno pravo na poštovanje doma te pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života. U više predmeta u kojima je pružena zaštita prepoznata je veza s nacionalnom zaštitom od imisija.³⁰ Također, postoje predmeti u kojima je moguće zaštitu zbog smetnji i utjecaja iz okoliša dovesti u vezu s čl. 4. st. 1. t. 7. ZZO-a i spektrom zaštite ponuđenim u okolišnim predmetima.³¹ Koja ključna stajališta proizlaze iz dosadašnje prakse ESLJP-a?

U predmetu *Oluić protiv Hrvatske*, primjerice, Europski sud je naveo da je „(...) razina buke kojoj je podnositeljica bila izložena određeni broj godina dosegla potrebnu razinu ozbiljnosti (...) da su vođeni različiti postupci koji su ostali neučinkoviti (...) a da država nije ispunila svoju pozitivnu obvezu – zajamčiti podnositeljici pravo na poštovanje njezina doma i privatnoga života“, para. 65.-66. Vrlo slično navodi se i u predmetu *Udovičić protiv Hrvatske*: „(...) dozvoljavajući da smetnje traju dulje od deset godina bez konačnog rješenja (...) država je propustila (...) ispuniti svoju pozitivnu obvezu i zaštititi prava podnositeljice na poštovanje njezina doma i privatnoga života“, para. 159.-160.

U predmetu *Fadeyeva protiv Rusije* istaknuto je da „(...) država nije ponudila podnositeljici nikakvo učinkovito rješenje (...) iako je sporno postrojenje koje onečišćuje okoliš radilo kršeći domaće propise o zaštiti okoliša – nema naznaka da je država predvidjela ili primijenila učinkovite mjere (...) stoga, unatoč širokoj margini procjene ostavljenoj državi, ona nije uspjela postići pravednu ravnotežu između interesa zajednice i učinkovitog uživanja prava podnositeljice na poštovanje doma i privatnog života“, para. 133.-134.

Govoreći o zaštiti prava na život u zdravoj životnoj sredini kroz prizmu prava zajamčenih čl. 8. st. 1. Konvencije (neovisno o tome je li riječ o predmetima koji se

28 Mihelčić i Marochini Zrinski, „Trebali reformirati negatorijsku zaštitu“, 770 *et seq.*

29 V. za zaštitu kroz čl. 8. EKLJP-a u: *Manual on Human Rights and the Environment* (SPDP, Council of Europe, 2022.), 33 *et seq.* i tamo navedene predmete. V. također Kushtrim Istrefi et al., ur. *The Companion to the European Convention on Human Rights* (Brill Nijhoff, 2025.), 276-281.

30 ESLJP, *Oluić protiv Hrvatske*, zahtjev br. 61260/08, presuda od 20. svibnja 2010.; ESLJP, *Udovičić protiv Hrvatske*, zahtjev br. 27310/09, presuda od 24. travnja 2014.

31 ESLJP, *Fadeyeva protiv Rusije*, zahtjev br. 55723/00, presuda od 9. lipnja 2005.

moгу „podvući“ pod klasične građanskopravne ili okolišne predmete), ocijenjeno je „da nije jednostavno odvojiti ‘uživanje privatnog života od uživanja u domu’, ali da, ipak, postoje predmeti koji se isključivo odnose na prvo³² odnosno drugo pravo (pravo na poštovanje doma)“. Ali najčešći su ipak oni u kojima se zaštite „kombiniraju“.

U predmetu *Cordella i drugi protiv Italije* Europski sud ističe da „(...) nastavak onečišćenja okoliša koje ugrožava zdravlje (...) lišeno informacija o napretku otklanjanja štetnih utjecaja (...) omogućuje zaključiti da nacionalne vlasti nisu poduzele sve potrebne mjere kako bi osigurale učinkovitu zaštitu prava na poštovanje privatnog života (...) te nije poštovana odgovarajuća ravnoteža između interesa podnositelja zahtjeva da ne pretrpe ozbiljnu štetu u okolišu koja bi mogla utjecati na njihovu dobrobit i privatnost i, s druge strane, interesa društva u cjelini“, para. 172.-174.

Predmet *Cordella i drugi* zanimljiv je i zbog drugih pitanja. Ovdje treba učiniti odklon i naznačiti njihovu važnost, koja je osobito došla do izražaja u predmetu *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi*. Taj se predmet drži „zaglavnim kamenom“ za stajališta o dvama važnim pitanjima: definiranju pojma oštećenika te pitanju *locusa standi*. Bez sumnje riječ je o iznimno važnom predmetu, ali ne i prvom u kojem se raspravljalo o tim pitanjima. Primjeri su predmeti *Cordella i drugi*, *Perez protiv Francuske*³³ te *Di Sarno i drugi protiv Italije*.³⁴ U njima je moguće pratiti „agendu“ Europskog suda koja je najpotpunije došla do izražaja u predmetu *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi*.³⁵

U najkraćim crtama, u predmetu *Cordella i drugi* okosnicu su činili zaključci: a) da kontrolni mehanizam Konvencije ne dopušta *actio popularis*, b) da čl. 8., kao ni bilo koja druga odredba Konvencije, ne jamči opću zaštitu okoliša kao takvu te c) da je ključno u okolnostima konkretnog slučaja utvrditi je li šteta u okolišu rezultirala kršenjem jednog od prava zajamčenih čl. 8. st. 1. EKLJP-a. U konkretnom slučaju „(...) onečišćenje je neizbježno učinilo one koji su mu bili izloženi ranjivijima na razne bolesti (...) nesumnjivo je imalo negativne posljedice na dobrobit podnositelja zahtjeva“, para. 100.-109.

Zaštita u okviru oba prava iz čl. 8. st. 1. EKLJP-a, kako je rečeno, pružena je u više predmeta.³⁶ Primjerice, u predmetu *Di Sarno i drugi* Europski sud navodi:

32 ESLJP, *Cordella i drugi protiv Italije*, zahtjevi br. 54414/13 i 54264/15, presuda od 24. siječnja 2019.; Ole W. Pedersen, „The European Court of Human Rights and International Environmental Law, Chapter 5“, u: *The Human Right to a Healthy Environment*, ur. John H. Knox i Ramin Pejan (Cambridge: Cambridge University Press, 2018.); David John Harris, Michael O’Boyle i Colin Warbrick, ur., *Law of the European Convention on Human Rights* (Oxford: Oxford University Press, 2018.), 561-568; Alastair Mowbray, *The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights* (Oxford: Hart Publishing, 2004.), 181-187.

33 ESLJP, *Perez protiv Francuske* [Vv], zahtjev br. 47287/99, presuda od 12. veljače 2004., para. 70.

34 ESLJP, *Di Sarno i drugi protiv Italije*, zahtjev br. 30765/08, presuda od 10. siječnja 2012.

35 Na predmet *Di Sarno i drugi* Europski se sud poziva u predmetu *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi*, a o svemu će u nastavku rada biti više riječi, gdje se spominje kao jedan od predmeta u kojima je zaštita povezana uz oba prava iz čl. 8. st. 1. Konvencije.

36 Primjerice, ESLJP, *Lopez Ostra protiv Španjolske*, zahtjev br. 16798/90, presuda od 9. prosinca

„(...) nesporno je da je dugotrajna nemogućnost države da osiguraju pravilno funkcioniranje službe prikupljanja, obrade i odlaganja otpada negativno utjecala na pravo podnositelja na poštovanje njihovih domova i privatnog života, što je kršenje čl. 8. EKLJP-a u njegovu materijalnom aspektu“, para. 112.³⁷ U predmetu *Lopez Ostra protiv Španjolske*, pak, navodi se da „(...) unatoč margini procjene koja je ostavljena tuženoj državi, Sud smatra da država nije uspjela postići pravednu ravnotežu između interesa ekonomske dobrobiti grada – imanja postrojenja za obradu otpada – i učinkovitog uživanja prava podnositeljice na poštovanje doma te privatnog i obiteljskog života“, para. 58. U još jednom španjolskom predmetu, *Cuenca Zarzoso*, navedeno je: „podnositelj zahtjeva je predočio (...) dovoljan dokaz o posljedicama koje je buka prouzročila njegovu zdravlju (...) država nije ispunila svoju pozitivnu obvezu i zajamčila prava podnositelja zahtjeva na poštovanje njegova doma i privatnog života, kršeći čl. 8. EKLJP-a“, para. 53.-54.

Kada je riječ o zaštiti prava na poštovanje doma u svjetlu prava na život u zdravoj životnoj sredini, ukazuje se na predmet *Kapa i drugi protiv Poljske*.³⁸ U njemu je navedeno: „(...) preusmjerenje teškog prometa preko ceste koja nije bila opremljena za tu svrhu i vrlo blizu domova podnositelja zahtjeva, te nedostatak pravovremenog i odgovarajućeg odgovora domaćih vlasti na problem (...) dovelo je do kršenja prava podnositelja na mirno uživanje njihovih domova (...), dakle do povrede čl. 8. EKLJP-a“, para. 174.-175.

2.3.2.2. Nastavak ili novi početak?³⁹

Europski sud zaštitu prava na život u zdravoj životnoj sredini pruža štiteći i druga konvencijska prava izvan čl. 8. EKLJP-a.⁴⁰ U tom se smislu često apostrofiraju dva predmeta, *L.C.B. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*⁴¹ (u kojem nije utvrđena povreda) i *Öneryıldız protiv Turske*.⁴² Zaključak u predmetu *L.C.B.* bio je da „(...) s obzirom na informacije dostupne državi u relevantno vrijeme (...) o vjerojatnosti da

1994.; ESLJP, *Cuenca Zarzoso protiv Španjolske*, zahtjev br. 23383/12, presuda od 16. siječnja 2018.

37 Što se tiče postupovnog aspekta, u tom je predmetu utvrđeno da nije došlo do povrede čl. 8. Konvencije, a procjenjivan je „u okviru navodnog nepružanja informacija koje bi omogućile podnositeljima zahtjeva da procijene rizik kojem su bili izloženi“ – smatrano je da je država ispunila svoju dužnost informiranja o mogućim rizicima kojima su se podnositelji izložili nastavljajući živjeti u Kampaniji (*Di Sarno i drugi*, para. 113.).

38 ESLJP, *Kapa i drugi protiv Poljske*, zahtjevi br. 75031/13, 75282/13, 75286/13 i 75292/13, presuda od 14. listopada 2021. V. Mihelčić i Marochini Zrinski, „Trebalo li reformirati negatorijsku zaštitu“, 780 *et seq.*

39 V. za zaštitu kroz čl. 2. EKLJP-a u: *Manual on Human Rights and the Environment*, 21 *et seq.* i tamo navedene predmete. Općenito o zaštiti v. Jasna Omejec, *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava: Strasbourški acquis* (Zagreb: Novi informator, 2013.), 892 *et seq.*

40 Mihelčić i Marochini Zrinski, „Trebalo li reformirati negatorijsku zaštitu“, 781 *et seq.* V. za zaštitu izvan čl. 8. i 2. EKLJP-a kroz druge članke Konvencije, u: *Manual on Human Rights and the Environment* i tamo navedene predmete.

41 ESLJP, *L.C.B. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjev br. 23413/94, presuda od 9. lipnja 1998.

42 ESLJP, *Öneryıldız protiv Turske (Vv)*, zahtjev br. 48939/99, presuda od 30. studenoga 2004.

je otac podnositeljice bio izložen opasnim razinama zračenja i da je to stvorilo rizik za njezino zdravlje, nije moglo očekivati da će djelovati (...) kako bi obavijestila njezine roditelje ili poduzeti mjere u odnosu na nju, pa nije došlo do kršenja čl. 2. EKLJP-a⁴⁴, para. 41. U predmetu *Öneryıldız* navedeno je, pak, da treba „(...) zaključiti da je došlo do kršenja čl. 2. EKLJP-a u njegovu postupovnom aspektu, zbog nedostatka (...) odgovarajuće ‘zakonske’ zaštite koja štiti pravo na život i odvraća od sličnih ponašanja koja ugrožavaju život *pro futuro*“, para. 118. I u predmetima *Budayeva i drugi protiv Rusije*⁴³ te *Brincat i drugi protiv Malte*^{44,45} Europski sud utvrdio je povredu čl. 2. EKLJP-a (a u predmetu *Brincat i drugi* i čl. 8. EKLJP-a) uslijed okolišnih utjecaja na pojedine podnositelje zahtjeva. Imajući u vidu naslov ovog poglavlja, može se reći da Europski sud nastavlja tim putem i pruža zaštitu i s naslova čl. 2. EKLJPa.⁴⁶ Primjer je predmet *Cannavacciuolo i drugi*, u kojem je zaštita prava na život u zdravoj životnoj sredini pružena kroz zaštitu prava na život.^{47,48,49}

- 43 ESLJP, *Budayeva i drugi protiv Rusije*, zahtjev br. 15339/02, presuda od 20. ožujka 2008. U tom je predmetu Rusija proglašena odgovornom za kršenje prava na život i u materijalnom i u postupovnom aspektu zbog propusta da zaštiti građane od predvidive prirodne katastrofe – klizišta blata – nakon čega je smrtno stradalo osam osoba.
- 44 ESLJP, *Brincat i drugi protiv Malte*, zahtjevi br. 60908/11, 62110/11, 62129/11, 62312/11 i 62338/11, presuda od 24. srpnja 2014.
- 45 Europski sud je zaključio da je malteška vlada znala, odnosno da je morala znati za opasnost koja proizlazi zbog izloženosti podnositelja azbestu, ako ne i ranije, onda barem sedamdesetih godina prošlog stoljeća, s obzirom na tada dostupna znanstvena stajališta. Unatoč tome, država nije poduzela odgovarajuće zakonodavne ili druge mjere zaštite (npr. u pravcu zaštitne opreme ili pružanja odgovarajućih informacija) sve do ranih godina 21. stoljeća (2000-ih), kada su mnogi već napustili posao ili oboljeli. ESLJP je presudio u korist podnositelja utvrdivši povredu čl. 2. i 8. Konvencije.
- 46 Na ovom je mjestu moguće spomenuti da je, zapravo, posljednje dvije godine obilježilo suđenje u tri velika predmeta. Osim spomenutih *Verein Klimasenioren Schweiz i drugi* te *Cannavacciuolo i drugi*, potrebno je spomenuti i predmet: ESLJP, *Greenpeace Nordic i drugi protiv Norveške*, zahtjev br. 34068/21, presuda od 28. listopada 2025. U tom predmetu ESLJP nije našao povredu čl. 8. EKLJP-a.
- 47 Riječ je bila o onečišćenju velikih razmjera u talijanskoj regiji Kampanija uzrokovanom desetljećima dugom ilegalnom i nekontroliranom odlaganju otpada od strane privatnih osoba potpomognutom sustavnim propustima talijanske Vlade da kontrolira i ublaži takve prakse opasne po život.
- 48 Povreda je postojala zbog propusta države da poduzme odgovarajuće i dovoljne mjere za zaštitu života podnositelja zahtjeva koji žive na pogođenom području. Osim načina na koji je Europski sud tretirao onečišćenje prema čl. 2. EKLJP-a, posuđujući standarde dužne pažnje i uzročnosti razvijene u svojoj sudskoj praksi u skladu s čl. 8. EKLJP-a te primjene čl. 46. EKLJP-a, presuda je značajna po svojim zaključcima o pojedinačnom statusu oštećenika i pitanju *locus standi* nakon predmeta *Verein Klimasenioren Schweiz*. Europski sud ga je razlikovao (od potonjeg) i proglasio dopuštenim samo zahtjev pojedinačnih podnositelja (sa šest glasova za i jednim protiv). Takvu „tehničku razliku“ između pitanja povezanih s klimatskim promjenama i pitanja okoliša kritizirali su suci Krenč i Serghides u svojim izdvojenim mišljenjima.
- 49 Preciznije, Europski sud je ispitujući povredu čl. 2. EKLJP-a zaključio da Vlada nije uspjela dokazati da je „država poduzela sve potrebno kako bi zaštitila živote podnositelja, a budući da su se oni u odnosu na eventualnu povredu čl. 8. EKLJP-a u suštini vodili jednakim razlozima (...) nije ispitivao je li došlo i do povrede prava iz te odredbe u vezi s povredama dužnosti zaštite zdravlja i dobrobiti podnositelja zahtjeva (...) odnosno zbog nepružanja potrebnih

Ono što predmet *Cannavacciuolo i drugi*, kao jedan od onih u kojima se okolišna pitanja i povrede ispituju u okviru čl. 2. Konvencije, razlikuje od dotadašnjih predmeta jest „razmjer štete“ (dugotrajno, sveobuhvatno onečišćenje okoliša koje predstavlja ugrozu života) i „podrijetlo“ prouzročene štete (šteta je posljedica kaznenih djela počinjenih od strane organiziranih skupina koje su nezakonito odlagale, zatrpavale i spaljivale opasan otpad). Riječ je i o prvom okolišnom predmetu u kojem je Europski sud utvrdio povredu čl. 2. EKLJP-a primjenjujući standarde o uzročnosti ranije primijenjene na temelju čl. 8. EKLJP-a. Konkretno, talijanska se Vlada usredotočila na osporavanje primjenjivosti čl. 2. EKLJP-a i postojanja uzročne veze između zagađenja povezanog s otpadom i specifičnih zdravstvenih posljedica koje su pretrpjeli podnositelji. Europski sud je odbacio te argumente, polazeći od medicinske dokumentacije i utvrđujući postojanje „dovoljno ozbiljnog, stvarnog i utvrdivog“ rizika za život koji aktivira čl. 2. EKLJP-a i zahtijeva „aktivitet“ države. Pri tome je ocijenjeno da su ispunjene pretpostavke potrebne za utvrđenje postojanja „stvarnog i neposrednog rizika“, kako su postulirane u predmetu *Verein Klimasenioren Schweiz i drugi* (para. 377. i 390.). Stoga „nije bilo ni nužno, niti prikladno zahtijevati od pojedinačnih podnositelja da dokažu izravnu uzročnu vezu između izloženosti zagađenju i specifičnih bolesti opasnih po život i zdravlje“.

Europski sud kaže da se „(...) u skladu s načelom predostrožnosti,⁵⁰ imajući u vidu da je postojanje općeg rizika bilo poznato dugo vremena (...) usprkos nepostojanju znanstvenih spoznaja o točnim učincima zagađenja po zdravlje određenog podnositelja zahtijeva ne može negirati dužnost države da se ‘ispita, procijeni i utvrdi

informacija povezanih sa zdravstvenim rizicima“, para. 469.-470.

50 Pozvao se na predmet ESLJP, *Tatar protiv Rumunjske*, zahtjev br. 67021/01, presuda od 27. siječnja 2009., para. 120. Načelo predostrožnosti pojavljuje se u brojnim međunarodnim ugovorima, ugovorima Europske unije i nacionalnim pravnim sustavima. Svakako je za ovaj rad najznačajnije načelo predostrožnosti kako je propisano čl. 191. st. 2. Ugovora o funkcioniranju EU-a (pročišćena verzija, 2016/C 202/01 od 7.6.2016., u daljnjem tekstu: UFEU), čl. 10. ZZO-a (citiran *supra*), te načelu 15. Rio deklaracije o okolišu i razvoju (Rio deklaracija, UN Doc. A/CONF.151/26 (Vol. I) od 14. lipnja 1992.). Sama Rio deklaracija nema obvezujući karakter, pa i navedeno načelo sadržano u njoj ima samo politički interpretativni karakter te glasi: „Ako postoji prijetnja ozbiljne ili nepovratne štete, nedostatak potpune znanstvene sigurnosti ne smije se koristiti kao razlog za odgađanje troškovno učinkovitih mjera za sprječavanje degradacije okoliša.“ S druge strane, u UFEU-u načelo predostrožnosti predstavlja obvezujuće načelo zaštite okoliša, dok ZZO navedeno načelo ističe kao temeljno načelo zaštite okoliša koje ima i normativni karakter. Zanimljivo je kako se ESLJP prvi put eksplicitno pozvao na načelo predostrožnosti upravo u spomenutoj presudi *Tatar* i to kao načelo iz Rio deklaracije, dok se kasnije na navedeno načelo oslanjao kao obvezujuće načelo pravnog poretka EU-a. Iako, sve do premeta *Cannavacciuolo i drugi* Europski sud se na načelo predostrožnosti implicitno pozivao, kao primjerice u *Verein Klimasenioren Schweiz i drugi*, odnosno navedeno se može implicitno iščitati iz presude iako se podnositelji izravno pozivaju na njega. U predmetu *Cannavacciuolo i drugi* Europski sud ponovno se eksplicitno poziva na načelo predostrožnosti i to kao temeljno načelo pravno obvezujućeg UFEU-a (para. 183.), no pozivajući se i na zaključke i presude Inter-američkog suda za ljudska prava (para. 184. i 185.), ističući kako je citirano (para. 389.-391.)

prirodu i razinu rizika^{51,52}. Drugačije tumačenje u okolnostima konkretnog slučaja značilo bi da bi se država mogla „oslanjati“ na propust u postupanju ili zakašnjenje u postupanju u skladu sa svojom dužnosti kako bi „negirala njezino postojanje“, čime bi zaštita prava iz čl. 2. Konvencije postala neučinkovita, para. 391.

2.4. Meritorni zaključci dosadašnjih istraživanja

Iz svega navedenog oblikovane su sljedeće pretpostavke zaštite prava na život u zdravoj životnoj sredini:

1.) Prvo obilježje zaštite jest široko polje slobodne procjene države povezano s njezinim pozitivnim i negativnim obvezama. Za svaku analizu zaštite prava na život u zdravoj životnoj sredini potrebno je konstatirati da Europski sud redovito naglašava da se ona promatra u okviru širokog polja slobodne procjene koje uživaju države ugovornice. Nadalje, radi li se o zaštiti pruženoj kroz čl. 8. EKLJP-a, općenito se može reći da pitanje pozitivnih i negativnih obveza država predstavlja lice i naličje „iste medalje“.⁵³ Ta se stajališta mogu slijediti do danas te im ne štode određene oscilacije primijećene u praksi ESLJP-a.⁵⁴

U nedavnim predmetima, npr. predmetu Đorđević, Europski sud na tom tragu navodi da „(...) neovisno promatra li se konkretni predmet u smislu pozitivne obveze države da poduzme razumne i primjerene mjere kako bi osigurala prava podnositelja prema čl. 8. st. 1. EKLJP-a ili u smislu miješanja države koje treba opravdati u skladu sa st. 2. (...) primjenjiva načela uglavnom su slična“, para. 57. I u predmetu *LF i drugi protiv Italije*⁵⁵ ponovljeno je kako „(...) ispitujući odgovornost države prema čl. 8. Konvencije u slučajevima zaštite okoliša, načela kojima se vodi Sud vrlo su slična – neovisno radi li se o izravnom miješanju ili pozitivnoj obvezi države da

51 *V. mutatis mutandis*, ESLJP, Kurt protiv Austrije [Vv], zahtjev br. 62903/15, presuda od 15. lipnja 2021., para. 159., još i para. 395.

52 Istaknuto je da „(...) je država bila dužna sveobuhvatno ispitati razinu onečišćenja, utvrditi pogođena područja, prirodu i opseg zagađenja, a zatim djelovati kako bi upravljala utvrđenim rizicima. Nadalje, od nje se očekivalo da istraži utjecaj onečišćenja na zdravlje pojedinaca koji žive u pogođenim područjima. Istodobno, razumno se moglo očekivati da poduzme mjere za suzbijanje postupanja koja su dovele do onečišćenja. Vlasti su, nadalje, bile dužne pravodobno informirati pojedince koji žive u pogođenim područjima o stupnju onečišćenja, omogućujući im da procijene rizike za svoje zdravlje i živote“, para. 395.

53 Uzgred se spominje da je u predmetima Ujedinjenog Kraljevstva koji su se redom odnosili na povrede zbog blizine zračne luke kazano da „neovisno radi li se o pozitivnoj dužnosti države da poduzme razumne i primjerene mjere kako bi osigurala prava podnositelja prema čl. 8. st. 1. EKLJP-a ili 'miješanja' koje treba opravdati u skladu sa st. 2. primjenjiva su načela slična. Potrebno je uvijek voditi računa o pravednoj ravnoteži koju treba uspostaviti između suprotstavljenih interesa pojedinca i zajednice u cjelini.“ ESLJP, Powell i Rayner protiv Ujedinjenog Kraljevstva, zahtjev br. 9310/81, od 21. veljače 1990., para. 41. U istom je poglavlju kazano da; „U oba slučaja država uživa određenu slobodu procjene u određivanju mjera koje treba poduzeti kako bi se osigurala usklađenost s Konvencijom (...) te da u odnosu na pozitivne obveze koje proizlaze iz čl. 8. st. 1. EKLJP-a u cilju ostvarenja tražene ravnoteže treba voditi računa o ciljevima spomenutim u st. 2.“

54 V. Mihelčić i Marochini Zrinski, „Trebalo bi reformirati negatorijsku zaštitu“, 782 *et seq.*

55 ESLJP, LF i drugi protiv Italije, zahtjev br. 52854/18, presuda od 6. svibnja 2025.

uredi odnose između privatnopravnih subjekata. Uvijek se traži da je u obzir uzeta pravedna ravnoteža koju treba uspostaviti između suprotstavljenih interesa pojedinca i zajednice u cjelini i, u svakom slučaju, država uživa određenu slobodu procjene⁵⁶, para. 153. U slučaju obavljanja opasnih „aktivnosti“ države su dužne predvidjeti posebnu regulativu koja će omogućiti „učinkovitu zaštitu građana čiji bi životi mogli biti ugroženi inherentnim rizicima⁵⁷“, para. 154.⁵⁸

2.) Druga važna pretpostavka jest zahtjev da postoji konvencijska uzročna veza,⁵⁹ odnosno da utjecaji i smetnje iz okoliša i životne sredine povrjeđuju konvencijsko pravo: „a) dovoljna je povreda (ne traži se da je nastupilo pogoršanje zdravlja podnositelja zbog smetnji i utjecaja), b) za povredu se traži postojanja tzv. minimalnog stupnja ozbiljnosti, c) uzročnost je usmjerena na odgovornost države koja je propustila ispuniti pozitivnu obvezu ili negativnu obvezu i time zaštititi podnositelja te d) budući da je predmet zaštite pravo zajamčeno Konvencijom, postojanje uzročne veze traži se u odnosu na njegovu povredu.“⁶⁰ Kako je već uvodno rečeno, u klimatskim predmetima otvoreno je pitanje kategorije opće uzročnosti.

Zahtjev da postoji tzv. minimalni stupanj ozbiljnosti procjenjuje se s obzirom na okolnosti konkretnog slučaja primjenom triju kriterija: a) intenziteta smetnji ili utjecaja, b) trajanja posljedica za pojedinca te c) tzv. generalnog (općeg) konteksta (engl. *general environmental context*), uz u pojedinim predmetima uočenu objektivizaciju.⁶¹

3. NAJNOVIJE TENDENCIJE: JE LI ZBOG KLIMATSKIH PROMJENA OTVORENA NOVA DIMENZIJA?

3.1. „Kišobran“ zaštite od klimatskih promjena

Ovaj je put trebalo proći kako bi se pozornost usmjerila na predmete u kojima se Europski sud bavio pitanjima klimatskih promjena.⁶² Polazeći od zaključka u predmetu *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi*, može se reći da je Europski sud, ocjenjujući povrede čl. 8. EKLJP-a i razmatrajući je li država ostala unutar polja slobode procjene, zapravo ispitivao je li država uzela u obzir potrebne mjere

56 *López Ostra*, para. 51; *Cordella i drugi*, para. 158.

57 *Öneryıldız*, para. 90; *Di Sarno i drugi*, para. 106; *Cordella i drugi*, para. 159.

58 U predmetu *LF i drugi* Europski sud je smatrao da situacija predstavlja ozbiljno miješanje u privatni i obiteljski život tužitelja, ali nije dosegla prag „stvarnog i neposrednog rizika za život“ koji zahtijeva primjenu čl. 2. (kao što je to bilo u predmetu *Cannavacciuolo i drugi*).

59 Maja Bukovac Puvača, Gabrijela Mihelčić i Maša Marochini Zrinski, „Uzročna veza kao pretpostavka odgovornosti za štetu u europskim nacionalnim pravnim sustavima, praksi Suda Europske unije i Europskog suda za ljudska prava“, *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske* 10, br. 1 (2019): 41 *et seq.*

60 Mihelčić i Marochini Zrinski, „Suživot negatorijske zaštite“, 252 *et seq.*; Mihelčić i Marochini Zrinski, „Trebalo li reformirati negatorijsku zaštitu“, 782 *et seq.*

61 Mihelčić i Marochini Zrinski, „Suživot negatorijske zaštite“, 255 *et seq.*

62 U predmetu *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi* pružena je zaštita, dok u predmetu *Greenpeace Nordic i drugi* nije.

kako bi se ostvario željeni ishod.⁶³ Mjere su ocjenjivane sveobuhvatno, a izostanak pojedine mjere nužno ne znači da je država prekoračila marginu slobodne procjene i povrijedila svoje pozitivne obveze.⁶⁴ Uz to je, pri ocjeni je li država djelovala unutar dozvoljene margine slobodne procjene, bilo važno utvrditi jesu li osigurana odgovarajuća postupovna jamstava.

Slijedeći svoju stabilnu praksu u predmetima zaštite okoliša i imajući u vidu specifična obilježja i složenost pitanja koja se tiču klimatskih promjena, Europski sud naglasio je da treba dodatno razmotriti jesu li informacije koje su imale javne vlasti, a bile su važne za donošenje relevantnih propisa i mjera, bile javne i dostupne te jesu li postupci predviđeni za odlučivanje u vezi s klimatskim promjenama bili takvi da su u njima uzeta u obzir stajališta javnosti, posebice interes onih koji će biti pogođeni (ne) donošenjem relevantnih propisa i mjera.

U konkretnom slučaju to nije bilo tako te je utvrđena povreda.⁶⁵ Do tog je zaključka prijeđen dug put i odgovoreno je na više važnih pitanja. Polazeći od toga da Konvencija ne predviđa *actio popularis* i da nije zadaća Suda ispitivati nacionalno pravo i praksu domaćih sudova *in abstracto*, već utvrditi je li način na koji su primijenjeni na podnositelje doveo do povrede prava zajamčenih Konvencijom,⁶⁶ Europski sud iznosi nekoliko važnih stajališta.

Prvo se odnosi na određenje pojma oštećenika te pitanje *locus standi* (para. 464.). Iz te je analize proizišla i koncepcija kategorije opće uzročnosti. U predmetu *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi* zahtjevi pojedinačnih podnositeljica bili su nedopušteni. Europski sud je stajalište da udruga podnositeljica ima pravo (aktivnu legitimaciju) podnijeti zahtjev, nasuprot pojedinačnih podnositeljica, objasnio na

63 Radilo se o: a) usvajanju općih mjera kojima je jasno određen rok za postizanje ugljične neutralnosti i projekciju okvirnog proračuna države za stakleničke plinove (*carbon budget / GHG budget*) za isto vremensko razdoblje ili drugu jednakovrijednu metodu aproksimacije budućih emisija stakleničkih plinova u skladu s nacionalnim / globalnim obvezama smanjenja emisija, b) utvrđivanju prijelaznih ciljeva smanjenja emisija stakleničkih plinova (po sektorima ili drugim relevantnim metodologijama) koji su u načelu prikladni ispuniti ukupne nacionalne ciljeve smanjenja emisija unutar relevantnih vremenskih okvira poduzetih u nacionalnim politikama, c) pružanju dokaza koji pokazuju jesu li se propisno pridržavale relevantnih ciljeva smanjenja stakleničkih plinova ili su u procesu usklađivanja s njima, d) ažuriranju relevantnih ciljeva smanjenja stakleničkih plinova s dužnom pažnjom i na temelju najboljih dostupnih dokaza, te e) djelovanju pravodobno na odgovarajući i dosljedan način pri osmišljavanju i provedbi relevantnog zakonodavstva i mjera.

64 Navedene mjere ublažavanja klimatskih promjena moraju biti dopunjene mjerama prilagodbe koje su usmjerene k smanjivanju najtežih i neposrednih posljedica klimatskih promjena, uzimajući u obzir posebne potrebe zaštite.

65 U predmetu *Greenpeace Nordic i drugi* nije nađena povreda čl. 8. EKLJP-a, a zanimljivo je da je u njemu omogućeno podnošenje zahtjeva udruzi koja je udovoljila kriterijima postavljenima onako kako su naznačeni u testu legitimacije u predmetu *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi* (v. *infra* za tri kriterija), ali ne i pojedinim podnositeljima zahtjeva koji nisu udovoljili naprijed opisanim kriterijima da bi se smatrali oštećenima u smislu čl. 34. Konvencije. U predmetu *Cannavacciuolo i drugi*, za razliku od ovog, a u prvom redu od predmeta *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi* Europski sud je proglasio dopuštenim samo zahtjev pojedinačnih podnositelja.

66 *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi*, para. 460.

sljedeći način: „(...) pojedinačne podnositeljice nisu ispunile kriterije oštećenica iz čl. 34. Konvencije, budući da su u kontekstu zahtjeva koji se tiču klimatskih promjena trebale ‘pokazati da su osobno i izravno pogođene radnjom ili propustom države’“ (Konvencija ne dopušta *actio popularis*).

Traži se da su ispunjena dva ključna kriterija: a) visok intenzitet izloženosti štetnim učincima klimatskih promjena i b) hitna potreba da se osigura pojedinačna zaštita. Što se tiče udruge podnositeljica zahtjeva, teze Europskog suda mogu se sažeti na sljedeći način:

- a) klimatske promjene predstavljaju pitanje od zajedničkog interesa te postoji potreba za promicanjem međugeneracijske podjele terete
- b) primjereno je dopustiti *locus standi* udruge u kontekstu klimatskih promjena
- c) dopuštenost utuživanja proizlazi iz priznavanja činjenice da tek kolektivna zaštita može osigurati djelotvornu zaštitu – pravo udruge da djeluje u ime svojih članova ili drugih „pogođenih pojedinaca“ nije podložno zahtjevu da oni sami moraju ispunjavati uvjete za status oštećenika.

U naznačenom smislu traži se da su ispunjena tri kriterija:

- a) da je udruga osnovana u skladu s nacionalnim propisima i da je na temelju njih ovlaštena djelovati u državi ugovornici
- b) da, u skladu sa svojim statutarnim ciljevima, može dokazati posvećenost zaštiti ljudskih prava svojih članova ili drugih pogođenih pojedinaca (bilo da se ograničila na zaštitu prava uslijed prijetnji izazvanih klimatskih promjenama ili da je uključila u svoje djelovanje podnošenje kolektivnih tužbi) te
- c) da se može smatrati „istinski osposobljenom i reprezentativnom“ za djelovanje u ime članova ili drugih pogođenih pojedinaca koji su bili izloženi određenim prijetnjama ili štetnim utjecajima klimatskih promjena na njihovo zdravlje, život odnosno druga prava zajamčena Konvencijom.

Nadalje, kao i u nizu svojih predmeta ranije, primjenom načela autonomnog tumačenja pojmova (v. para. 462.) ESLJP obrazlaže da se kriteriji kojima u konkretnom slučaju treba utvrditi je li riječ o oštećeniku (pa posljedično i primijeniti cjelokupan spektar zaštite koji bi iz određenja tog pojma proizišao) ne smiju primjenjivati na „krut, mehanički i nefleksibilan način“. Dapače, za primjenu čl. 34. Konvencije potrebno je pojam oštećenika tumačiti evolutivno, u skladu sa suvremenim zahtjevima društva (v. para. 461.), jer bi svako „pretjerano formalističko tumačenje“ tog pojma vodilo tomu da zaštita prava zajamčenih Konvencijom ostane „neučinkovita i iluzorna“, para. 461. Dakle, povrjeđivalo bi načelo učinkovitosti.⁶⁷

Perpetuirajući u skladu s načelom autonomnog tumačenja pojmova, ali i drugim načelima, sam pojam oštećenika, ESLJP u ovom predmetu razlikuje tri kategorije oštećenika: oštećenike izravno pogođene povredom, oštećenike neizravno pogođene povredom te oštećenike koje „moguće može“ zahvatiti povreda (i ta je kategorija

67 Za načela i metode tumačenja EKLJP-a, v. Gabrijele Mihelčić i Maša Marochini Zrinski, „Utjecaj konvencijskih načela tumačenja na pojedine građanskopravne institute (odabrana pitanja)“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu* 78, br. 1 (2018): 127-148.

najzanimljivija).⁶⁸ Načelno se traži da „postoji veza između podnositelja zahtjeva i pretrpljene štete kao posljedice povrede“. Drugim riječima, zahtijeva se postojanje uzročne veze, odnosno opće uzročnosti.

3.2. O pitanju opće uzročnosti

Promatra li se predmet *Cannavacciuolo i drugi*, vidljivo je da je Europski sud restriktivno riješio pitanje legitimacije udruga, ali je istodobno na određeni način „relaksirao“ stajališta u pogledu „individualnog statusa“ pojedinačnih podnositelja kao oštećenika i povrede čl. 2. EKLJPa, što je i najvažnije. Polazeći od činjenice da su podnositelji živjeli na „pogođenim“ područjima dulje vrijeme i tijekom tog razdoblja bili izloženi onečišćenju, Europski sud od njih nije zahtijevao da dokažu vezu između izloženosti onečišćenju i specifičnih negativnih posljedica uzrokovanih onečišćenjem (para. 390.). Smatrao je dovoljnim postojanje „opće uzročnosti između stanja okoliša uzrokovanog onečišćenjem i povećanog rizika od bolesti opasnih po život ili smrti podnositelja“. Drugim riječima, da je rizik „dovoljno ozbiljan, stvaran i utvrđljiv te neposredan“ u smislu standarda prethodno postavljenih u predmetu *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi*.⁶⁹

U najkraćim crtama, obilježja koja odlikuju opću uzročnost su sljedeća:

- a) mora postojati stvarna i neposredna opasnost
- b) ocjena o stvarnosti i ozbiljnosti opasnosti ovisi o procjeni Europskog suda u okolnostima konkretnog slučaja
- c) pojam stvarne prijetnje podrazumijeva postojanja ozbiljne, istinske i dovoljno utvrdive prijetnje životu, a
- d) neposrednost podrazumijeva element „tjelesne blizine prijetnje“.

Odnosno test „stvarne i neposredne opasnosti može se shvatiti kao ozbiljna, istinska i dovoljno utvrdiva prijetnja životu, koja sadrži element materijalne i vremenske izvjesnosti prijetnje štete“, *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi*, para. 513.

Kada se promatra kroz prizmu čl. 8. Konvencije, najbolje je ponoviti ono što je rečeno u predmetu *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi*: „(...) uzimajući u obzir uzročnu vezu između radnji i/ili propuštanja države u vezi s klimatskim promjenama i štete ili rizika od štete za pojedince (...) treba uzeti da čl. 8. EKLJP-a obuhvaća pravo pojedinaca na učinkovitu zaštitu od strane države od ozbiljnih negativnih učinaka klimatskih promjena na njihov život, zdravlje, dobrobit i kvalitetu života, para. 519. (...) U tom kontekstu, pitanje ‘stvarnog miješanja’ ili postojanja relevantnog i dovoljno ozbiljnog rizika koji podrazumijeva primjenjivost čl. 8. EKLJP-a ovisi, u suštini, o procjeni kriterija (...) koji se tiču ‘statusa’ oštećenika/udruga (...) i odlučujući su za utvrđenje jesu li ugrožena prava iz čl. 8. EKLJP-a i primjenjuje li se ta odredba (...) što treba ispitati s obzirom na okolnosti konkretnog slučaja“, para. 520.⁷⁰

68 *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi*, para. 463.

69 *Cannavacciuolo i drugi*, para. 390.

70 Može se spomenuti izdvojeno mišljenje suca Eicke, v. para. 59 *et seq.*, koje u pravnoj teoriji nije prošlo nezapaženo. Andreas Hösli i Meret Rehmman, „Verein KlimaSeniorinnen Schweiz

3.3. „Stara“ sublimacija imisija i prava na život u zdravoj životnoj sredini

Vratimo li se predmetu *Dorđević*⁷¹, koji je jedan od posljednjih u kojima se Europski sud bavio zaštitom prava na život u zdravoj životnoj sredini ispitujući povrede čl. 8. EKLJP-a, zapravo, može se zaključiti da nema većih novina. Sud je krenuo od pravila koja su referentna za zaštitu od imisija, odnosno negatorijsku zaštitu u srpskom pravu. Ta su rješenja uvelike slična hrvatskim rješenjima.⁷²

Dajući presjek općih načela zaštite, Europski sud pošao je od toga da su čl. 8. Konvencije zaštićeni pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja te da povrede uključuju i smetnje poput buke, emisija, mirisa ili drugih utjecaja koji mogu rezultirati onemogućavanjem podnositelju uživanja pogodnosti doma⁷³, para. 56. Zaštita pojedinca od proizvoljnog miješanja javnih vlasti može uključiti i zaštitne mjere kojima se osigurava poštovanje privatnog života, čak i u

-
- and Others v. Switzerland: the European Court of Human Rights' Answer to Climate Change“, *Climate Law* 14, br. 3-4 (2024). Autori, ističu da sudac smatra kako su „prekoračene granice evolutivnog tumačenja i da to potiče pogrešno uvjerenje da bi postupci pred ESLJP-om mogli dovesti do brže i učinkovitije zaštite klime.“ Ističu da „sudac smatra pogrešnim omogućavanje udruzi prava na podnošenje zahtjeva te da Sud nije trebao stvoriti ‘novo pravo’ na učinkovitu zaštitu od učinaka klimatskih promjena prema čl. 2. i 8. EKLJP-a“, bilj. 9.
- 71 Pred nadležnim sudom podnositeljica je tražila naknadu štete zbog smanjenja tržišne vrijednosti stana i pogoršanja životnih uvjeta (para. 15.). Vještačenjima je utvrđeno da se nakon izgradnje nove zgrade „kvaliteta života“ podnositeljice smanjila zbog nedostatka prirodnog svjetla i ventilacije u stanu, kao i da je smanjena tržišna vrijednost stana (para. 16.). Prvostupanjski sud presudio je u korist podnositeljice, međutim, drugostupanjski sud odluku je ukinuo. U ponovljenom postupku tužba je odbijena uz utvrđenje da tuženici nisu odgovorni za smanjenje vrijednosti stana (para. 17.-18.). Preinačujući odluku, viši sud je, ipak, naložio investitoru (jednom od tuženika, drugi je bio Grad Beograd u odnosu na koji je odluka potvrđena) da podnositeljici isplati određeni iznos na ime naknade štete, što je ovaj i učinio (para. 19.-20.). Po uloženoj reviziji najviši sud u cijelosti je odbio sve zahtjeve podnositeljice, utvrđujući da je nova zgrada izgrađena na temelju valjane građevinske dozvole te da smanjenje tržišne vrijednosti nije bilo značajno, *etc.* (para. 21.). U ustavnoj tužbi s kojom je odbijena, podnositeljica je tvrdila da su joj povrijeđeni pravo na pravnu sigurnost, pravo na mirno uživanje imovine, *etc.* (para. 23. i 25.). U međuvremenu je investitor ishodio ovrhu radi povrata isplaćenog po presudi koja je naknadno ukinuta (para. 24.).
- 72 U čl. 5. srpskog Zakona o osnovama svojinsko-pravnih odnosa, Sl. SFRJ, br. 6/80. i 36/90, Sl. SRJ, br. 29/96. i Sl. RS, br. 115/05. (u daljnjem tekstu: ZOSPO) određivalo se da je vlasnik nekretnine dužan „pri korištenju svoje nekretnine suzdržati se od aktivnosti i ukloniti uzroke koji proizlaze iz njegove nekretnine, a koji na način koji prelazi uobičajenu upotrebu nekretnine, s obzirom na njezinu prirodu i namjenu, smetaju korištenje druge nekretnine (npr. širenja dima, neugodnih mirisa, topline, čađe, vibracija, buke ili ispuštanja otpadnih voda) ili koji uzrokuju značajnu štetu.“ Prema čl. 42. ZOSPO-a, ako treća osoba neosnovano „uznemirava vlasnika ili pretpostavljenog vlasnika bez oduzimanja posjeda, vlasnik ili pretpostavljeni vlasnik može zatražiti sudsku zabranu prestanka uznemiravanja (st. 1.). Odnosno, ako je uznemiravanjem prouzročena šteta, vlasnik može tražiti naknadu štete prema općim pravilima o deliktnoj odgovornosti (st. 2.).“
- 73 Sve je ovo dio stabilne prakse Europskog suda, primjerice, u predmetima: ESLJP, *Hatton* i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva (Vv), zahtjev br. 36022/97, od 8. srpnja 2003., para. 96; *Kapa* i drugi, para. 148.

odnosima između pojedinaca⁷⁴, para. 57.

To vrijedi neovisno o tome je li riječ o pozitivnim obvezama države da poduzme razumne i odgovarajuće mjere kako bi osigurala prava iz čl. 8. st. 1. Konvencije ili o miješanju koje treba opravdati u skladu sa st. 2. Kao i mnogo puta prije, istaknuto je da su primjenjiva načela slična te da u oba slučaja treba težiti pravednoj ravnoteži između suprotstavljenih interesa pojedinca i zajednice u cjelini. Pri tome, s obzirom na pozitivne obveze koje proizlaze iz čl. 8. st. 1. EKLJPa, za postizanje pravedne ravnoteže mogu biti značajni legitimni ciljevi iz st. 2.⁷⁵, para. 57.

Stoga, „svako ‘pristajanje’ ili suglasnost države s postupanjima kojima se krše zajamčena konvencijska prava može uključivati odgovornost države“⁷⁶, para. 58. U slučaju kada smetnje i utjecaji „nadilaze uobičajene ‘teškoće’ mogu utjecati na mirno uživanje u domu neovisno od koga dolaze“⁷⁷, para. 59. Ne odstupajući od doktrine četvrte instance i stajališta da su nacionalna tijela u boljem položaju procijeniti okolnosti konkretnog slučaja⁷⁸, Europski sud zaključuje da je „ocjena jesu li razlozi koje je ponudila država i dalje predmetom preispitivanja s njegove strane“⁷⁹, para. 60.

Sva su ta opća načela primijenjena u predmetu *Dorđević*.⁸⁰ Tražila se minimalna razina ozbiljnosti smetnji i utjecaja te je zaključeno „(...) kako blizina nove zgrade koja sprječava pristup prirodnom svjetlu i zraku ima toliko negativan učinak na svakodnevni život i dobrobit podnositeljice više od dvadeset godina da je dosegla potrebnu razinu ozbiljnosti da bi se čl. 8. Konvencije mogao primijeniti u okolnostima konkretnog slučaja“⁸¹, para. 70. Stoga je zaključeno⁸² „da država nije postupala s dužnom pažnjom i pravilno cijenila sve suprotstavljene interese odnosno ispunila svoju pozitivnu obvezu da osigura pravo podnositeljice na poštivanje njezina doma i privatnog života, pa time povrijedila čl. 8. EKLJP-a“, para. 71.-72.

74 ESLJP, *Stubbings i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjev br. 22083/93, presuda od 22. listopada 1996., para. 62; ESLJP, *Surugiu protiv Rumunjske*, zahtjev br. 48995/99, presuda od 20. travnja 2004., para. 59.

75 *Hatton i drugi*, para. 98; *Kapa i drugi*, para. 150.

76 ESLJP, *Moldovan i drugi protiv Rumunjske* (br. 2), zahtjevi br. 41138/98 i 64320/01, presuda od 12. srpnja 2025., para. 94; ESLJP, *Lăcătuș i drugi protiv Rumunjske*, zahtjev br. 12694/04, presuda od 13. studenoga 2012., para. 83. i ESLJP, *Jansons protiv Latvije*, zahtjev br. 1434/14, presuda od 8. rujna 2022., para. 75.

77 ESLJP, *Apanasewicz protiv Poljske*, zahtjev br. 6854/07, presuda od 3. svibnja 2011., para. 98; *Udovičić*, para. 148.-149. i 159; *Kapa i drugi*, para. 151.

78 *Hatton i drugi*, para. 97.

79 *Fadeyeva*, para. 102.

80 Primijenivši ih na konkretan slučaj, a pri tome vodeći računa i o ranjivosti podnositeljice zahtjeva „(...) kao starije osobe koja provodi puno vremena u zatvorenom prostoru te (...) koja s obzirom na njezinu profesiju knjižničarke, puno čita, pa u tim okolnostima, nedostatak prirodnog svjetla i ventilacije još više ugrožava njezin svakodnevni život“, para. 69., Europski sud formira svoji zaključak o povredi konvencijskog prava.

81 *Oluć*, para. 65. ESLJP, *Kyrtatos protiv Grčke*, zahtjev br. 41666/98, presuda od 22. svibnja 2023., para. 54.

82 Kraj činjenice da je stan podnositeljice zahtjeva *de facto* pretvoren u podrum u pogledu kvalitete svakodnevnog života, a koje su domaći sudovi zanemarili imajući u vidu i specifične osobne okolnosti podnositeljice zahtjeva.

4. ZAKLJUČAK

Teza istraživanja provedenog u radu polazila je od uočenih iskoraka u opsegu zaštite prava na život u zdravoj životnoj sredini, u njemu sadržanih prava i proširenja pojma (kruga) oštećenika te (re)definiranja konvencijske uzročne veze. Trebalo je odgovoriti je li zadržan postojeći okvir zaštite prava na život u zdravoj životnoj sredini ili je moguće govoriti o novoj generaciji prava.

Što se tiče okvira zaštite prava na život u zdravoj životnoj sredini, moguće je sintetizirati nekoliko zaključaka. Kao prvo, Europski sud i dalje to pravo konstituira kao autonomnu komponentu konvencijske zaštite, iako (još uvijek) nije izričito priznato u tekstu Konvencije ni u dodatnim protokolima. To čini polazeći od Konvencije kao živućeg instrumenta te izgrađuje model zaštite okolišnih prava kroz postojeće odredbe, obuhvaćajući pri tome složene okolišne utjecaje, klimatske promjene i s njima povezane rizike. Prije svega, to čini putem čl. 8. Konvencije, a u novije vrijeme putem čl. 2. Konvencije. Drugo, Europski sud više ne inzistira na postojanju konvencijske uzročne veze u klasičnom, strogo „individualiziranom“ obliku. U predmetima *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi* te *Cannavacciuolo i drugi* uvedena je kategorija opće uzročnosti kao „primjerenija složenim i kumulativnim okolišnim i klimatskim rizicima“. Dovoljno je da postoji stvaran, ozbiljan i dovoljno utvrdiv rizik, čak i ako nije moguće dokazati „da je određena posljedica nastala isključivo zbog pojedinačnog izvora onečišćenja“. Time je napuštena ne samo tradicionalna pretpostavka uzročnosti već i konvencijska uzročnost (kako je dosad tumačena u okviru čl. 8. i čl. 2. Konvencije). No važno je naglasiti da to nije beziznimno i da ne vrijedi u svakom slučaju.

U posljednjoj presudi, *LF i drugi*, Europski sud je usvojio i tzv. fleksibilan dokazni standard, prihvaćajući da je „onečišćenje učinilo podnositelje koji žive unutar šest kilometara od ljevaonice ranjivijima na bolesti i značajno utjecalo na njihovu kvalitetu života“, te je tu činjenicu smatrao dovoljnom za aktiviranje zaštite iz čl. 8. Konvencije.⁸³

Jednako tako, u predmetu *Cannavacciuolo i drugi* nije se smatralo potrebnim tražiti od podnositelja da dokažu „postojanje veze između izloženosti određenoj vrsti onečišćenja ili štetnih tvari i pojave određene, po život opasne, bolesti ili smrti koja bi iz toga proizašla“. Upotrijebljene su kategorije „da je opći rizik dugo poznat, a činjenica nepostojanja znanstveno dokazane izvjesnost o točnim učincima koje je onečišćenje moglo imati na zdravlje podnositelja ne može isključiti dužnost postojanja zaštite“. To je istaknuo prilikom ispitivanja povrede čl. 2. EKLJP-a, za razliku od predmeta u kojima je „relaksacija“ uzročnosti učinjena kroz prizmu čl. 8. Konvencije.

Kao treće, navedeni pristup nije bezizniman niti se primjenjuje u svakom slučaju. S time je izravno povezan i novi pristup definiranju oštećenika, pa iako se i nadalje otklanja *actio popularis*, omogućeno je „priznavanje“ svojstva oštećenika

83 Dakle, došlo je do daljnjeg proširenja praga izvan „kvantificirane“ štete za zdravlje pojedinca prema procjeni utjecaja na kvalitetu života pojedinca općenito.

širem krugu subjekata. Više nije nužno „dokazivati prouzročanje štete živi li oštećenik u području koje je objektivno pogođeno ozbiljnim okolišnim ili klimatskim rizikom“. Uspostavljene su tri kategorije oštećenika: izravan, neizravan i mogući, a potonja kategorija dopušta da „zaštitu uživaju i oni koji tek mogu biti pogođeni, pod uvjetom da je opasnost stvarna i neposredna u smislu konvencijskih standarda“.

Istodobno, otvoren je prostor i kolektivnoj zaštiti uz udovoljenje testu legitimacije kojim se, pod jasno utvrđenim pretpostavkama, dopušta legitimacija u postupcima udrugama koje ispune kriterije reprezentativnosti, institucionalne svrhe i „suštinskog“ interesa u predmetu (*Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi te Greenpeace Nordic i drugi*). Ipak, pristup nije potpuno otvoren jer „ovisi o stvarnoj povezanosti udruge s problemom, aktivnom sudjelovanju u javnim procesima i nemogućnosti učinkovite zaštite prava na razini pojedinačnih podnositelja“.

Postavlja se pitanje može li se govoriti o novoj generaciji prava. Sveukupno gledajući, u okolišnim i klimatskim predmetima primjećuje se tendencija udaljavanja zaštite prava na život u zdravoj životnoj sredini od tradicionalnog privatnopravnog okvira imisija odnosno negatorijske zaštite te približavanje modelu javnopravne odgovornosti države za upravljanje okolišnim i klimatskim rizicima. Široko polje slobodne procjene država i dalje postoji, ali ga prate sve stroži zahtjevi postupovne i materijalne zaštite, uključujući „obvezu transparentnosti, dostupnosti informacija, sudjelovanja javnosti i uspostavljanje učinkovite regulative za opasne aktivnosti“.

Time se otvara nova dimenzija konvencijske zaštite, povreda više ne ovisi isključivo o prouzročenoj (dokazanoj) šteti, već i o „riziku za koji se traži da dosegne potrebni stupanj ozbiljnosti, a krug potencijalnih oštećenika postaje širi“ – od pojedinaca izloženih imisijama, preko „osoba pogođenih posljedicama klimatskih promjena“, do udruga koje djeluju kao „glasnici kolektivnih interesa“. Ta „agenda“ nije zaobišla u potpunosti ni skupine predmeta „čiste zaštite“ prava na život u zdravoj životnoj sredini kroz prava iz čl. 8. Konvencije, koja je moguće „podvući“ pod instrumente tradicionalne građanskopravne zaštite (predmet *Dorđević*).

Iako, i to ne jednom, ističu se razlike i posebnosti između okolišnih i klimatskih predmeta, odnosno između predmeta imisijske odnosno negatorijske zaštite. Primjerice, kada se u predmetu *Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi*, govoreći o općoj uzročnosti, naglašava da „specifičnost predmeta o klimatskim promjenama u usporedbi s klasičnim slučajevima zaštite okoliša, proizlazi iz činjenice da se ne bave lokalnim problemima zaštite okoliša s jednim izvorom, već složenijim globalnim problemom (...) stoga, u svjetlu prigovora državi utemeljenim na ljudskim pravima, pitanje uzročnosti javlja se u različitim aspektima koji se međusobno razlikuju i utječu na ocjenu ‘statusa’ oštećenika i na bitne aspekte obveza i odgovornosti države prema Konvenciji“, para. 424.

Ostaje vidjeti hoće li se, s obzirom na trenutačne izazove s kojima se suočava konvencijski sustav, koncept opće uzročnosti dalje razvijati. *De lege lata*, otvoren je prostor za novu generaciju okolišnih prava, utemeljen na stvarnim potrebama suvremenog društva i prirodi globalnih okolišnih rizika.

LITERATURA

Knjige i članci:

1. Bukovac Puvača, Maja, Gabrijela Mihelčić i Maša Marochini Zrinski. „Uzročna veza kao pretpostavka odgovornosti za štetu u europskim nacionalnim pravnim sustavima, praksi Suda Europske unije i Europskog suda za ljudska prava“. *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske* 10, br. 1 (2019): 25-49.
2. Cvetić, Radenka. M. „Značaj negatorijske tužbe za zaštitu životne sredine“. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu* 49, br. 4 (2015): 1583-1595.
3. Gajinovi, Tamara. *Građanskopravna odgovornost za imisije i zaštita životne sredine*. Beograd: Dosije studio, 2016.
4. Gajinovi, Tamara. „Transformacija instituta imisija i prednacrt Građanskog zakonika“. *Kultura polisa*, br. 34 (2017): 429-442.
5. Gavella, Nikola, Tatjana Josipović, Igor Gliha, Vlado Belaj i Zlatan Stipković. *Stvarno pravo, svezak 1*. Zagreb: Narodne novine, 2007.
6. Gliha, Igor. „Novo uređenje susjedskih odnosa u svjetlu prilagodbe hrvatskog građanskopravnog poretka europskim“. U: *Budipeštanski simpozijum, Doprinos reformi stvarnog prava u državama jugoistočne Evrope*. Bremen: Editio Temmen, 2003.
7. Harris, David John, Michael O'Boyle i Colin Warbrick, ur. *Law of the European Convention on Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2018.
8. Hösl, Andreas i Meret Rehm. „Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland: the European Court of Human Rights' Answer to Climate Change“. *Climate Law* 14, br. 3-4 (2024): 263-284.
9. Josipović, Tatjana. „Građanskopravna zaštita od štetnih imisija“. U: *Građanskopravna zaštita okoliša*, ur. Jakša Barbić, 53-84. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2017.
10. Kontrec, Damir. „Građanskopravna zaštita okoliša u sudskoj praksi“. U: *Građanskopravna zaštita okoliša*, ur. Jakša Barbić, 85-93. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2017.
11. Kushtrim Istrefi et al., ur. *The Companion to the European Convention on Human Rights*. Brill Nijhoff, 2025.
12. Maganić, Aleksandra. „Procesnopravni aspekti građanskopravne zaštite okoliša“. U: *Građanskopravna zaštita okoliša*, ur. Jakša Barbić, 21-52. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2017.
13. *Manual on Human Rights and the Environment*. SPDP, Council of Europe, 2022.
14. Mihelčić, Gabrijela i Maša Marochini Zrinski. „Trebalo li reformirati negatorijsku zaštitu od imisija u svjetlu konvencijske zaštite prava na život u zdravoj životnoj sredini?“. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine* 94, br. 3 (2022): 767-823.
15. Mihelčić, Gabrijela i Maša Marochini Zrinski. „Suživot negatorijske zaštite od imisija i prava na život u zdravoj životnoj sredini“. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 39, br. 1 (2018): 241-268.
16. Mihelčić, Gabrijela i Maša Marochini Zrinski. „Utjecaj konvencijskih načela tumačenja na pojedine građanskopravne institute (odabrana pitanja)“. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu* 78, br. 1 (2018): 127-148.
17. Mowbray, Alastair. *The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights*. Oxford: Hart Publishing, 2004.
18. Nikolić, Dušan Ž. i Sloboda D. Midorović. „Razvoj posebnih svojinskopravnih režima“. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu* 55, br. 1 (2021): 68-92.
19. Omejec, Jasna. *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava: Strasbourški acquis*. Zagreb: Novi informator, 2013.

20. Omejec, Jasna. „Zaštita okoliša u praksi Europskog suda za ljudska prava“. U: *Upravnopravna zaštita okoliša – gdje smo bili, a gdje smo sada?*, ur. Jakša Barbić, 41-115. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2015.
21. Seršić, Maja. „Međunarodnopravna i građanskopravna odgovornost za štete nanesene okolišu“. U: *Građanskopravna zaštita okoliša*, ur. Jakša Barbić, 95-108. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2017.
22. Tasić, Anđelija i Miroslav Lazić. „Sudska Zaštita stvarnih prava“. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu* 63, br. 103 (2024): 33-51.
23. Ole W. Pedersen, „The European Court of Human Rights and International Environmental Law, Chapter 5“. U: *The Human Right to a Healthy Environment*, ur. John H. Knox i Ramin Pejan. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.

Pravni propisi:

1. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 18/97., 6/99., 8/99., 14/02., 13/03., 9/05., 1/06., 2/10., 13/17.
2. Pravilnik o kućnom redu u zgradama, Narodne novine, br. 86/25.
3. Rio deklaracija o okolišu i razvoju, UN Doc. A/CONF.151/26 (Vol. I) od 14. lipnja 1992.
4. Ugovor o funkcioniranju EU-a, pročišćena verzija, 2016/C 202/01, 7.6.2016.
5. Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 35/05., 41/08., 125/11., 78/15., 29/18., 126/21., 114/22., 156/22., 145/23., 155/23.
6. Zakon o osnovama svojinskopravnih odnosa, Sl. SFRJ, br. 6/80., 36/90., Sl. SRJ, br. 29/96., Sl. RS, br. 115/05.
7. Zakon o upravljanju i održavanju zgrada, Narodne novine, br. 152/24.
8. Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, Narodne novine, br. 91/96., 68/98., 137/99., 22/00., 73/00., 129/00., 114/01., 79/06., 141/06., 146/08., 38/09., 153/09., 143/12., 152/14., 81/15., 94/17.
9. Zakon o zaštiti okoliša, Narodne novine, br. 80/13., 153/13., 78/15., 12/18., 118/18.

Sudska praksa:

1. ESLJP, Apanasewicz protiv Poljske, zahtjev br. 6854/07, presuda od 3. svibnja 2011.
2. ESLJP, Brincat i drugi protiv Malte, zahtjevi br. 60908/11, 62110/11, 62129/11, 62312/11 i 62338/11, presuda od 24. srpnja 2014.
3. ESLJP, Budayeva i drugi protiv Rusije, zahtjev br. 15339/02, presuda od 20. ožujka 2008.
4. ESLJP, Cannavacciuolo i drugi protiv Italije, zahtjev br. 51567/14, presuda od 30. siječnja 2025.
5. ESLJP, Cordella i drugi protiv Italije, zahtjevi br. 54414/13 i 54264/15, presuda od 24. siječnja 2019.
6. ESLJP, Cuenca Zarzoso protiv Španjolske, zahtjev br. 23383/12, presuda od 16. siječnja 2018.
7. ESLJP, Di Sarno i drugi protiv Italije, zahtjev br. 30765/08, presuda od 10. siječnja 2012.
8. ESLJP, Đorđević protiv Srbije, zahtjev br. 11212/23, presuda od 7. listopada 2025.
9. ESLJP, Fadeyeva protiv Rusije, zahtjev br. 55723/00, presuda od 9. lipnja 2005.
10. ESLJP, Greenpeace Nordic i drugi protiv Norveške, zahtjev br. 34068/21, presuda od 28. listopada 2025.
11. ESLJP, Hatton i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva (Vv), zahtjev br. 36022/97, presuda od 8. srpnja 2003.
12. ESLJP, Jansons protiv Latvije, zahtjev br. 1434/14, presuda od 8. rujna 2022.
13. ESLJP, Kapa i drugi protiv Poljske, zahtjevi br. 75031/13, 75282/13, 75286/13 i 75292/13, presuda od 14. listopada 2021.
14. ESLJP, Kurt protiv Austrije [Vv], zahtjev br. 62903/15, presuda od 15. lipnja 2021.
15. ESLJP, Kyrtatos protiv Grčke, zahtjev br. 41666/98, presuda od 22. svibnja 2023.

16. ESLJP, Lăcătuș i drugi protiv Rumunjske, zahtjev br. 12694/04, presuda od 13. studenoga 2012.
17. ESLJP, L.C.B. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, zahtjev br. 23413/94, presuda od 9. lipnja 1998.
18. ESLJP, LF i drugi protiv Italije, zahtjev br. 52854/18, presuda od 6. svibnja 2025.
19. ESLJP, Lopez Ostra protiv Španjolske, zahtjev br. 16798/90, presuda od 9. prosinca 1994.
20. ESLJP, Moldovan i drugi protiv Rumunjske (br. 2), zahtjevi br. 41138/98 i 64320/01, presuda od 12. srpnja 2025.
21. ESLJP, Oluić protiv Hrvatske, zahtjev br. 61260/08, presuda od 20. svibnja 2010.
22. ESLJP, Öneriyıldız protiv Turske (Vv), zahtjev br. 48939/99, presuda od 30. studenoga 2004.
23. ESLJP, Perez protiv Francuske [Vv], zahtjev br. 47287/99, presuda od 12. veljače 2004.
24. ESLJP, Powell i Rayner protiv Ujedinjenog Kraljevstva, zahtjev br. 9310/81, presuda od 21. veljače 1990.
25. ESLJP, Stubbings i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, zahtjev br. 22083/93, presuda od 22. listopada 1996.
26. ESLJP, Surugiu protiv Rumunjske, zahtjev br. 48995/99, presuda od 20. travnja 2004.
27. ESLJP, Tătar protiv Rumunjske, zahtjev br. 67021/01, presuda od 27. siječnja 2009.
28. ESLJP, Udovičić protiv Hrvatske, zahtjev br. 27310/09, presuda od 24. travnja 2014.
29. ESLJP, Verein Klimaseniorinnen Schweiz i drugi protiv Švicarske (Vv), zahtjev br. 53600/20, presuda od 9. travnja 2024.

Gabrijela Mihelčić*
Maša Marochini Zrinski**
Goranka Barać-Ručević***

Summary

IS IT TIME FOR A “FOURTH GENERATION” OF THE RIGHT TO LIVE IN A HEALTHY ENVIRONMENT?

This paper examines how the developments made in the case law of the European Court of Human Rights in so-called climate cases – particularly *Verein Klimaseniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland* – are reflected in the protection of the right to live in a healthy environment. The analysis focuses primarily on the expansion of the concept, namely, the scope of victims, and on the category of so-called general causation. Particular attention is also given to the conclusions drawn by the European Court of Human Rights with regard to this category in so-called environmental cases; to this end, the recent case of *Cannavacciuolo and Others v. Italy* is discussed. The analysis would not be complete without addressing the “third” sphere of protection, namely the traditional civil-law sphere, which can be linked to protection against immissions. In this context, the viewpoints adopted by the European Court of Human Rights in the recent case of *Dorđević v. Serbia* are presented. The analysis of the most recent viewpoints and case law is preceded by an examination of the previous development of protection in both case law and legal theory. Although the protection of rights under Article 8 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (the right to respect for the home and the right to respect for private and family life) lies at the centre of the research – demonstrating that space has opened for a new generation of environmental rights – it was not possible to overlook the protection of the right to life under Article 2 of the Convention and all that the European Court of Human Rights has stated in that regard. Particular attention is devoted to the characteristics of general causation concerning the existence of a real and immediate risk, which depends on the assessment of the circumstances of the particular case. In this context, the concept of a real threat requires the existence of a serious, genuine, and sufficiently ascertainable threat to life, while immediacy implies the element of physical proximity of the threat.

Keywords: *environment; climate cases; general causation.*

- * Gabrijela Mihelčić, Ph.D., Full Professor, University of Rijeka, Faculty of Law; gabrijela.mihelcic@pravri.uniri.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8441-2277>.
- ** Maša Marochini Zrinski, Ph.D., Associate Professor, University of Rijeka, Faculty of Law, Judge, Constitutional Court of the Republic of Croatia; Masa_Marochini_Zrinski@usud.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7956-2668>.
- *** Goranka Barać-Ručević, Mag. iur., Judge, Supreme Court of the Republic of Croatia; Goranka.Barac-Rucevic@vsrh.hr. ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-7188-1448>.
- ◆ Collected Papers of the Faculty of Law of the University of Rijeka is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International licence (CC BY-NC-ND 4.0).